

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 32 • Aralık/December 2023

www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut570>

Araştırma Makalesi/ Research Article

Âşıkların Gözünden Toprak Motifi

Soil Motif Through The Eyes of Minstrels

Öz

Bu çalışma, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Âşık Veysel ve Mahzuni Şerif gibi önemli Türk halk şairlerinin şiirlerinde sıkça kullanılan "toprak" motifi üzerinedir. "Toprak" kelimesi, farklı yöntemlerle kullanılarak bu şairlerin şiirlerinde çeşitli anlamlarla işlenmiştir. İnsan yaşamında toprağın özel bir yeri vardır ve bu çalışma, toprağın insanlar için taşıdığı değeri vurgulamaktadır. Özellikle "kara toprak" ifadesi bu motifin içerdiği derinlikleri yansıtır; toprağın dinî, kültürel ve sembolik boyutlarıyla birlikte bereket ve ölümün kabul edilmesi gibi kavramları içinde barındırır. Aynı zamanda, toprak maddi zenginlik kaynağı olarak da değerlendirilir. Ancak bu çalışma, toprağın sadece somut değil aynı zamanda duygusal, kültürel ve sembolik anlamlar taşıdığını vurgular. Şairlerin dilinde toprağın vatan, yurt ve memleket duygularıyla ilişkilendirilmesi, insanların toprağa yüklediği duygusal ve kültürel anlamları açığa çıkarır. Şairlerin toprağın sürdürülebilirliği, korunması ve gelecek nesillere aktarılacak bir miras olarak gördükleri konusundaki duyarlılıkları da bu kavramın gelecekle olan bağlantısını vurgular. Bu bağlamda, şairlerin toprağa yükledikleri anlamların geçmişle birlikte gelecek kuşaklara nasıl aktarılacağı de üzerinde düşünölmeye değer bir konudur. Ayrıca toprak, bir araya gelen insan topluluklarının dil, tarih ve kültür birikimlerini paylaştığı ve onları bir araya getiren bir unsur olarak görülür. Bu çalışmada, toprak kavramının bir motif olarak özellikleri şairlerin dilinden ele alınmıştır. Özellikle "kara toprak" ifadesi, toprağın din ve geleneklerle ilişkisi, toprağın benzetme yönü ve "toprak" kelimesinin vatan, yurt ve memleket anlamındaki kullanımları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toprak kavramı, Âşık şiiri, Âşık Mahzuni Şerif, Âşık Veysel, Dadaloğlu, Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal.

Abstract

This study focuses on the motif of 'soil' frequently utilized in the poetry of significant Turkish folk poets such as Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Âşık Veysel, and Mahzuni Şerif. The word 'soil' has been employed using various methods and has been explored with diverse meanings in the poetry of these poets. Soil holds a particular place in human life, and this study aims to emphasize the value it carries for people. Especially, the expression 'black soil' reflects the depth of this motif, encapsulating concepts such as the religious, cultural, and symbolic dimensions of soil, along with notions of abundance, fertility, and acceptance of death. Moreover, soil is also regarded as a source of material wealth. However, this study emphasizes that soil carries not only concrete but also emotional, cultural, and symbolic meanings. Associating soil in the language of poets with sentiments of homeland, native land, and country reveals the emotional and cultural significance attributed to soil by individuals. The poets' sensitivity towards the sustainability, preservation, and transmission of soil as a heritage to future generations underscores its connection with the future. In this context, contemplating on how the meanings attributed to soil by poets can be passed on to future generations along with their historical significance is a thought-provoking subject. Additionally, soil is seen as a unifying element where communities converge to share language, history, and cultural legacies. This study delves into the characteristics of soil as a motif through the language of poets, particularly exploring the relationship of soil with religion and traditions, its metaphorical aspects, and the usage of the term 'soil' in the context of homeland, native land, and country.

Keywords: Concept of soil, Âşık poetry, Mahzuni Şerif, Âşık Veysel, Dadaloğlu, Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal.

Birten Yıldız*

Sorumlu Yazar *Corresponding Author*

* Yüksek Lisans Öğrencisi

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Samsun/ Türkiye
Elmek: birten.yildiz@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-0837-6689

Makale Geçmişi *Article History*

Geliş Tarihi: 16.10.2023

Kabul Tarihi: 24.10.2023

E-yayın Tarihi: 31.12.2023

Atıf/Citation:

Yıldız, B. (2023). Âşıkların Gözünden Toprak Motifi. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (32), s.96-105.

Giriş

Bu çalışmada Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Âşık Veysel ve Mahzuni Şerif'in şiirlerinde "toprak" motifi üzerinde durulmaktadır. Bu şairlerde ortak nokta olarak tespit edilen "kara toprak" ifadesi, "toprak" kelimesinin kişileştirme (teşhis) sanatında kullanımı, toprağın din ve gelenekle ilişkisi, toprağın vatan, yurt, memleket anlamlarında kullanımları şiirlerden örneklerle irdelenmiştir. Bu bağlamda Türk Halk Şiiri geleneğine büyük katkıları olan bu âşıkların şiirlerinin toprak kavramı etrafındaki derinliği ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda söz konusu motifin kullanımının bilhassa Türk şiirindeki yeri ve önemine, adı geçen şairlerin toprak tamlamasını hangi manalarda kullandıkları ve neleri kastettikleri üzerinde durulmaktadır.

Gögerüben ben de bostan olursam
İllerin diline destan olursam
Kara toprak senden üstün olursam
Ben de bu yayladan şaha giderim

Pir Sultan Abdal (Gölpınarlı, 1953: 19)

Yer yüzünde yeşil yaprak
Yer altında kefen yırtmak
Yastığımız kara toprak
O da bizi atar bir gün

Karacaoğlan (Kaya, 2004: 158)

Bir gün kara toprak örter üstümüz
Çürütür ha nazlı dilber çürütür
Dadaloğlu'm der ki ben ne yapayım
Hangi din hak ise ona tapayım

Dadaloğlu (Yorgancı, 2013:102)

Karnın yardım kazmayan belinen
Yüzün yırttım tırnağın elinen
Yine beni karşıladı gülünen
Benim sadık yarım kara topraktır

Âşık Veysel (Oğuzcan, 1971:146)

Ahrette selamım olsun Veysel'e
Neden sadık yarin kara topraktır?
Yiyen yedi konan göçtü dünyadan
Neden sadık yarin kara topraktır?

Mahzuni Şerif (Zaman, 2000:187)

Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Âşık Veysel ve Mahzuni Şerif'in yukarıda birer dörtlüğüne yer verilen şiirlerinde "kara" ifadesi "toprak" kelimesiyle adeta bütünleşmiştir. Alışılmış bağdaştırmaya bir örnek olan "kara toprak" tamlamasının halk ağzında da sık sık kullanıldığını görmekteyiz. Halkın dilini yansıtan sade bir dil anlayışına sahip olan âşıklar, halkın gündelik yaşamda kullandığı bu tamlamayı şiirlerinde de bolca kullanmışlardır. Oysa topraklar çeşitli renklerde olabilmektedir. Toprağın yapısını, oluşumunu ve dağılışını inceleyen Pedoloji biliminin (Mater, 2004: 2) toprak sınıflandırmasında; kırmızı, kırmızımsı, sarı, kahverengi, kestane

renkli, gri, grimsi ve siyah renklerde toprakların olduğu görülmele beraber, Anadolu'da halk arasında ve dolayısıyla halk şairleri arasında toprak, ölümü çağrıştırdığı için "kara" olarak nitelendirilir ve "kara toprak" şeklinde kullanılır.

Şairlerin aşağıdaki dördlüklerinde kişileştirme sanatına başvurulduğu ve toprağın insan gibi düşünüldüğü görülür:

Emek çektim bir ev yaptım erenler
Yine bu güzele bildiremedim
Bahar geldi çiçek bitti ot bitti
Toprak güldü taş güldüremedim

Pir Sultan Abdal (Gölpınarlı, 1953: 90)

"*Toprak güldü taş güldüremedim*" dizesinde insana ait olan gülme eylemi toprağa yüklenmiştir. Baharın gelmesiyle toprakta bitkilerin yeşerdiği ve bu nedenle toprağın güldüğü, mutlu olduğu söylenmiştir.

Fâni Karac'Oğlan fâni
Toprak emer tatlı canı
Hastalandım, ilaç hani
Bir acısız ölüm de yok

Karacaoğlan (Kaya, 2004: 127)

"*Toprak emer tatlı canı*" dizesinde kişileştirme sanatını görmekteyiz. Canlıların gerçekleştirdiği emmek eylemini burada Karacaoğlan toprağa yüklemiştir.

Can evimden vurdu felek n'eyleyim
Ben ağlarım, çelik teller iniler
Ben almadım, toprak aldı koynuna
Yârim, diyen bülbül diller iniler

Dadaloğlu (A. Kaya, 2009: 78)

"*Ben almadım, toprak aldı koynuna*" dizesinde toprak bir annenin, sevgilinin yerine geçmiştir. Tıpkı bir annenin çocuğunu koynuna alması gibi ya da bir sevgilinin sevdiğini koyununa alması gibi gösterilmiş olup bir vuslatın da gerçekleştiğini anlatmaya çalışmıştır. Toprak motifi kullanılarak anlatılan ölüm soğuk ve korkunç olan anlamsal yönünden uzaklaşmış, olumlu duyguları çağrıştıran bir durum ortaya konmuştur.

Baharda çoşarsa bu ulu toprak
Vücuda getirir her türlü yaprak
Al yeşil giyinmiş dağlara bir bak
Besleyip büyütün yer çiçekleri

Âşık Veysel (Oğuzcan, 1971: 151)

Âşık Veysel, mevsim bahar olduğunda ağaçların yapraklarının oluşmasını, doğanın canlanmasını "toprağın vücuda getirmesi" olarak anlatmıştır. Yine Dadaloğlu'nda da gördüğümüz gibi toprak bir anne yerine konulmuştur. Doğaya can veren ve o canı taşıyan toprak olarak görülmüştür.

Güneş olan güneş yüksekten inmez

Bulutun sözüne toprak gücenmez
Ey Mahzuni koç yiğitler tükenmez
Nerde senin yiğitlerin dağların?

Mahzuni Şerif (Zaman, 2000:178)

“Bulutun sözüne toprak gücenmez” dizesinde kişileştirme sanatına başvurulmuştur. İnsana ait olan gücenme eylemi toprağa yüklenmiştir.

Toprağın Din ve Gelenekle İlişkisi

Şu meydanda serilidir postumuz
Çok şükür Mevlaya gördük dostumuz
Bir gün kara toprak bürür üstümüz
Çürüdür hey benli dilber çürüdür

Pir Sultan Abdal (Gölpınarlı, 1953: 105)

Pir Sultan Abdal’ın Alevi-Bektaşî geleneğinden geldiği bilinmektedir. Alevi ve Bektaşîlerde tören yapılan odaya “meydan” denir ve meydanda, azizlerden on ikisinin manevi makamı sayılan on iki post vardır. Post, umumiyetle makam anlamına gelir. Mevla: sahih, dost, kudret ve tasarruf sahibi, Allah-Dost: sevgili (Gölpınarlı, 1953: 105) anlamlarında kullanılmıştır. Bu dörtlükte de Alevi-Bektaşî geleneğinin izleri görülmektedir. Toprak motifi burada ölümü anlatmak için kullanılmıştır.

Can kafeste duran kuştur
Elbet uçar gider bir gün
Yastığımız kara toprak
O da bizi atar, bir gün

Karacaoğlan (Kaya, 2004:150)

Daha çok dünyevi, beşerî konularda yazan Karacaoğlan’da da toprak motifinin ölümle yan yana geldiğini görmekteyiz. Şiirlerinde aşktan, sevgiden, dünya güzelliklerinden, gelinlerden, kızlardan, yaşama arzusundan bahseden Karacaoğlan ölüm konusunda da şiirler vermiştir. “Yastığımız kara toprak” dizesiyle ölünce toprak olacağı ve toprağa karışacağından bahsetmiştir.

Arap at üstünde olsa postumuz
İkrarından döndüm ola dostumuz
Bir gün *kara toprak örter üstümüz*
Çürütür ha nazlı dilber çürütür

Dadaloğlu (Kutsi, 1975: 133)

Dadaloğlu’nun “Bir gün kara toprak örter üstümüz” dizesinde ölüm teması yine karşımıza çıkmaktadır. Toprak örtmek, toprağa karışmak şiirlerde karşımıza çıkan ifadelerden bazılarıdır.

Ölüm olayının gerçekleşmesinin ardından başka bir ölümün gerçekleşmesinin önüne geçilmesi amacıyla bir kaçınma önlemi olarak Van Gölü Havzası’nda ölünün ardından kül, toprak atılmasına, ölünün gözlerinin arkada kalmaması için toprak atılması (Eren, 2010: 86) gibi uygulamalara rastlanmaktadır. Azeri Türklerinde, ölen kişi geç can verirse, eline toprak veya taş konur (Eren, 2010: 190). Bu uygulamalar, insan yaratılış cevherinin toprak kabul edilmesiyle de bağlantılı büyü niteliği taşıyan

uygulamalardır. Toprak, temizleme, örtme unsuru olarak da kullanılır. Uygurlarda ölü evde yıkanır. Ölü yıkanan ev, tütsülendiğinde bir kişi ölü yıkanınca kadar “Taha” (Karaman, 2015: 274) suresini okur. Ölü suyu ısıtılan ateş ise, üzerine toprak atılarak söndürülür (Güngör, 1992: 9) Bulgaristan Türklerinde ölü suyunun kaynatıldığı yer, her gün kullanılan ocaklıksa sonunda burası itina ile temizlenir, yıkanır. Özel olarak, bu durum için yapıldıysa kömürü, külü toplanır. Köy dışında atlanmayacak bir yere gömülür. Ocağın yandığı yere toprak atılır. Üstüne su dökülür. Buradaki toprak, ayakla ezilerek düzeltilir (Kaderli, 2004: 343).

Aslıma karışıp toprak olunca
Çiçek olur mezarımı süslerim
Dağlar yeşil giyer bulutlar ağlar
Gök yüzünde dalgalanır seslerim.

Âşık Veysel (Oğuzcan, 1971: 37)

Topraktandır cümle beden
Nefsini öldür ölmeden
Böyle emretmiş yaradan
Sen kalemsin ben uç muyum

Âşık Veysel (Oğuzcan, 1971: 47)

“Toprak” gelenek ve dinlerin içinde büyük bir yer tutar. Özellikle İslamiyet açısından baktığımızda toprağı iki anlamda düşünebiliriz. İlki insanoğlunun topraktan geldiğine inanılması yani yaşamın başlangıcı; ikincisi ise halk arasında ve âşıkların şiirlerinde de gördüğümüz toprağı dönme, toprağı karışma olarak tabir edilen ölümdür. Âşık Veysel’in ilk dördlüğünde gördüğümüz “Aslıma karışıp toprak olunca” ifadesi bize ölümü çağırır. Âşık Veysel’in ikinci dördlüğünde gördüğümüz “Topraktandır cümle beden” ifadesi ise İslamiyet’e göre herkesin topraktan geldiği inancına vurgu yapmaktadır. Allah’ın yarattıkları arasında en basit görülen toprak-su, insanın cevherini oluşturmaktadır. Toprak ile suyun karışımından ise çamur-balçık oluşmaktadır. İşte üstün vasıflarla Allah’ın donattığı, biçim verdiği insanın aslı budur (İpek, 2013: 437).

Burada yaratılış ile ilgili bazı ayetlere değinmek yerinde olacaktır:

“Gerçek şu ki biz insanı çamurdan alınmış bir özden yaratıyoruz; sonra onu sağlam bir korunakta nutfe haline getiriyoruz. Ardından nutfeyi (döllenmiş yumurta) alakaya (rahimde asılıp beslenen embriyo) çeviriyor, alakayı şekilsiz et (görünümünde) yapıyor, bu etten kemikler yaratıyor, daha sonra da kemiklere adale giydiriyoruz; nihayet onu bambaşka bir yaratık halinde inşa ediyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir (Karaman, 2015: 301).”

Hani rabbın meleklere demişti ki: “Ben, şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verili) kurutulmuş çamurdan bir insan yaratacağım.” demişti. “Onun şeklini tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim vakit siz de hemen onun için secdeye kapanın (Karaman, 2015: 227).

Allah nezdinde İsa’nın durumu Âdem’in durumu gibidir. Onu topraktan var etti; sonra ona “ol” dedi ve oluverdi (Karaman, 2015: 52).

Şiirlerdeki ölüm ve toprak ilişkisini daha iyi anlamamız açısından Kuran-ı Kerim’deki konu ile ilgili bazı ayetlere değinmek burada yerinde olacaktır.

Eğer şaşacağıın bir şey varsa o da onların, “Biz toprak olduğumuz zaman gerçekten yeniden mi yaratılacakmışız?” demeleridir. Onlar, rablerini inkâr edenlerdir; onlar boyunlarında demir halkalar bulunanlardır, onlar cehennemliklerdir; orada ebedî kalacaklardır! (Karaman, 2015: 2017)

Dediler ki: “Biz bir kemik yığına haline gelmiş, ufalanmışken yepyeni bir yaratmayla dirilecekmişiz, öyle mi?” (Karaman, 2015: 250)

Ve biz oradaki her şeyi mutlaka kupkuru bir toprak yapacağız (Karaman, 2015: 257).

Kırma hatırımı gül yüzlüm benim
Gün olur ki hatırımı sorarsın
Toprak olur gider birgün bedenim
Saçlarını yolum yolum yolarsın

Mahzuni Şerif (Zaman, 2000: 180)

Doğdum topraktan geldim
Ha yaşadım ha öldüm
Mahzuni Şerif oldum
Şaka maka derken
Şaka şuka maka derken
Koyunlar güder iken

Mahzuni Şerif (Zaman, 2000: 400)

Mahzuni Şerif'ten aldığımız dörtlüklerde de Âşık Veysel için söylediğimiz durum geçerlidir. Mahzuni Şerif'in ilk dörtlüğünde toprak motifi ile ölüm, ikinci dörtlüğünde ise yaşamın başlangıcı anlatılmaktadır.

Mahzuni; son şiir kitabı olan "*Dolunaya Tül Düştü (1995)*" isimli eserindeki giriş bölümünde; kimliği ve dünya görüşü hakkında: "*Ben Alevi bir aileden gelme olduğum için kök kültürümde Alevi ve Bektaşilik yatar (Zaman, 2000:20).*" diyerek soyunun nereden geldiğini ve dünya görüşünün temel yapısını hangi görüşün oluşturduğunu belirtmektedir. Şiirlerine bu bağlamda bakmak daha yerinde olacaktır. Ayrıca kendi ifadesiyle "*Şiirim neyse ben oyum.*" diyen Mahzuni Şerif'in *toprak* kelimesini ölümle sık sık yan yana getirdiğini görmekteyiz.

Toprağın Benzetildiği Diğer Unsurlar

Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Âşık Veysel ve Mahzuni Şerif şiirlerinde toprağın benzetildiği başka unsurlar da vardır:

Şu meydana serilidir postumuz
Çok şükür Mevlaya gördük dostumuz
Bir gün kara toprak bürür üstümüz
Çürüdür hey benli dilber çürüdür

Pir Sultan Abdal (Gölpınarlı, 1953:105)

Sarmak, kaplamak, örtmek anlamına gelen bürümek kelimesi toprakla birlikte kullanılmıştır. Burada toprak sarma, kaplama, örtme özelliği gösteren herhangi bir nesneye benzetilmiştir.

Yer yüzünde yeşil yaprak
Yer altında kefen yırtmak

Yastığımız kara toprak
O da bizi atar bir gün

Karacaoğlan (Kaya, 2004: 158)

Mezara gömülen insan bedenleri için toprak bir yatak, yastık görevi görmektedir. Bu nedenle Karacaoğlan bu dörtlükte toprağı yastığa benzetmiştir.

Başkonuş'un pınar başı
Mücevher *toprağı* taşı
Yâr ile etsek savaşı
Sevişmenin çağı şimdi

Dadaloğlu (Görkem, 2006: 141)

Dadaloğlu; Başkonuş yaylasının toprağını "*mücevher*"e benzetmiştir.

Topraktandır cümle beden
Nefsini öldür ölmeden
Böyle emretmiş yaradan
Sen kalemsin ben uç muyum

Âşık Veysel (Oğuzcan, 1971: 47)

Âşık Veysel İslamiyet'teki yaradılış inancına uygun olarak toprağı, insan bedeninin yapı unsuru olarak nitelendirmiştir. Veysel'in dünyası toprakla başlar. Topraktan gelen Veysel, toprağa dönecektir. Yeniden dirilme, cennete gitme gibi soyut düşüncelerden uzaktır. Toprağa karışıp toprak olacaktır. Gizleyen, saklayan, yetiştiren, sonsuzlaştıran toprağa dönecektir. Onda- ki toprak tutkusu Anadolu insanının toprak tutkusudur. Toprağa olan güvenci, toprağa bağlılığı, Veysel için coşkun akan bir vadidir (Kuru, 1992: 21).

Toprakların altın bakır
O da bizde yoktur şükür
Kimi zengin kimi fakir
Adaletsiz fani dünya

Mahzuni Şerif (Zaman, 2000: 198)

Mahzuni Şerif toprağın değerini vurgulamak için toprağı altın ve bakıra benzetmiştir.

Vatan, Yurt ve Memleket

Bu yurt senin değil konar göçersin
Ali'nin dolusun bir gün içersin
Körpe kuzulardan nasıl geçersin
Seversen Ali'yi değme yarama

Pir Sultan Abdal (Gölpınarlı, 1953: 112)

Bu dörtlükte Pir Sultan Abdal yurt kelimesiyle vatan, memleket anlamına gelen toprağı kastetmiştir.

Yiğitleri vardır ata binerler
Soğuk sulu yaylalara konarlar

Toprak tutmaz diye geri dönerler
Allı turnam, harman dalı do'ndu' mu'

Karacaoğlan (Sakaoğlu, 2012: 568)

Karacaoğlan'ın hayatına bakıldığında konargöçer olduğunu söylemek mümkündür. Bunu Karacaoğlan'ın şiirlerindeki yer adlarından da anlıyoruz. Buradan yola çıkarak yerleşik hayatı benimsemeyen Karacaoğlan "Toprak tutmaz diye geri dönerler" ifadesiyle göçebe yaşantı anlatmıştır. Bir yere bağlı kalarak yaşamının Karacaoğlan için uygun olmadığını bu şiirde görmekteyiz. Toprak motifi burada yaşanılacak yer, vatan, memleket anlamlarında kullanılmıştır.

Havaya bakarsam hava alırım
Toprağa bakarsam dua alırım
Topraktan ayrılısam nerde kalırım
Benim sadık yarım kara topraktır

Âşık Veysel (Oğuzcan, 1971: 146)

Âşık Veysel "Topraktan ayrılırsam nerde kalırım" dizesinde toprak kelimesini vatan, yurt, memleket anlamlarında kullanmıştır.

Kalktı göç eyledi Avşar elleri
Ağır ağır giden eller bizimdir
Arap atlar yakın eyler ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Dadaloğlu (Eroğlu ve Köktan, 2018: 106)

Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iskân politikalarına karşı yazdığı şiirleriyle tanınan Dadaloğlu, 19. yüzyıl Anadolu halk şiirinin önemli kişiliklerindedir. Dadaloğlu'nun düşündüğü tabiat karlı, mor sümbüllü yaylaları, ormanları ve Çukurova'nın bereketli topraklarıdır. Dağlar, ormanlar, dereceler, pınarlar Dadaloğlu'nun özlemine duyduğu topraklardır (Eroğlu ve Köktan, 2018: 99).

Oğuzlar (Türkmenler)'in yirmi dört boyundan biri olan Avşar (Afşar) boyuna mensuptur. Türk tarihinde önemli rol oynamış büyük bir boy olan Avşarlar, hükümdar çıkarmış beş boydan biri olarak bilinir. Avşarlar'ın imparatorluk idaresine karşı isyan sayılabilecek pek çok hareketi olmuştur. Orta Anadolu'da iskân edilmek istenen göçmenlere, başta Uzun Yayla olmak üzere Avşarlar'ın yaz aylarında konakladığı yerlerin verilmesi, aradaki soğukluğu iyice artırmıştır (Özdemir, 2007).

Avşarlar kendileriyle baş edilemediği için zaman zaman ferman ile yerlerinden koparılıp zorla iskân edilmek istenmişler, sürgün edilmişlerdir (Kutsi, 1975: 23-24). Özellikle Toroslar'da, Çukurova'da, Dadaloğlu'nun yaşadığı dağlık yörelerde devletin göçer aşiretleri zorla yerleştirme politikası görülmektedir. 1865'te Ahmet Cevdet Paşa'nın görevlendirdiği bir "iskân" ve "yatıştırma" harekâtıyla çok sayıda göçerin yerleştirilmesi sağlanmıştır. Dadaloğlu, Osmanlı Devleti'nde bunların yaşandığı koşullarda hayatını sürdüren, bu ortamda büyüyüp, ortamın getirdiği savaşın içinde şiirini oluşturan büyük halk ozanıdır (Yağcı, 2003: 21-26).

Topraklarından sürgün edilen Ozan'ın en bilinen şiirlerinden olan "Yüce Dağdan Aşan Yollar Bizimdir" isimli şiirinde; Avşarların zorunlu iskâna tabii tutulduğunu, Arap atlarının hızını, kullandıkları silahları söyleyerek "ferman padişahın

dağlar bizimdir” sözüyle dağların kendilerinin yurdu olduğunu ve vazgeçmek istemediklerini net bir biçimde ifade etmektedir (Eroğlu ve Köktan, 2018: 106).

Burada dağ kelimesini kullanan Dadaloğlu yaşadığı toprağı kastetmiştir. Buradan dağların onun memleketi, vatanı olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti tarafından uygulanan iskân politikaları sebebiyle; toprağını kaybetmek ve başka yörelere göç etmek istemeyen Avşar boyunun vermiş olduğu mücadele, Dadaloğlu’nun şiirlerinde net olarak görülmektedir. Dadaloğlu’nun şiirlerinde; yaşadıkları bölgenin görkemli dağları, yiğitlerin kalesidir.

Bu topraklar bizimdir bizim olacak
Amerika bela buldu bulacak
Mahzuni bağımsız şehit kalacak
Yeter ki Türkiye'm dev olsun gitsin

Mahzuni Şerif (Zaman, 2000: 254)

“Bu topraklar bizimdir” diyen Mahzuni Şerif toprak kelimesini vatan, yurt, memleket anlamlarında kullanmış olup vatanın parçalanamayacağını dile getirmektedir.

Sonuç

Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Âşık Veysel ve Mahzuni Şerif’in şiirleri incelenmiş ve ortak olarak bulunan “toprak” motifi “kara toprak” tamlaması, “toprak” kelimesinin kişileştirme (teşhis) söz sanatında kullanılması, toprağın din ve gelenekle ilişkisi, toprağın benzetilme yönü ve vatan, yurt, memleket anlamlarında kullanılan “toprak” unsuru olarak ele alındığı tespit edilmiştir.

Adı geçen beş âşığın şiirlerinde “kara toprak” tamlamasının sıklıkla tekrar edildiği ve âşıkların şiirlerinde “Topraktan geldik, toprağa döneceğiz.” anlayışını vurguladıkları görülmüştür. Bu bağlamda yaradılış ve ölümün toprakla birlikte anıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada toprak motifinin İslamiyet’teki yaradılış ve ölüm konularındaki yeri ilgili ayetlerle desteklenerek ele alınmıştır. Alevi-Bektaşî geleneğine bağlı olan şairlerin de şiirlerinde de toprak motifinin önemli bir yeri olduğu görülmüştür.

Toprağın gülmesi, koynuna alması, gücenmesi gibi insana ait özelliklerin teşhis (kişileştirme) sanatıyla toprağa atfedilmesi, insanın toprağı kendisinin bir parçası olarak gördüğü sonucunu ortaya koymuştur. İnsan hayatının her alanına girmiş olan “toprak” ortak kültür mirasıdır. Bu beş halk şairi, kültürün maddi ve manevi unsurlarını şiirlerinde yaşatmıştır. 16. yüzyılda yaşayan halk şairi ile 20. yüzyılda yaşayan halk şairinin toprağa bakışının, toprağa atfettiği değerlerin örtüştüğü anlaşılmıştır. “Bu topraklar bizimdir.” diyen Mahzuni Şerif ile “Yüce dağdan aşan yollar bizimdir.” diyen Dadaloğlu toprağa aynı anlamı ve değeri yüklemiştir. Âşıkların şiirlerinde, ekilince ürün veren bereketli bir arazi, altında değerli madenler barındıran bir kaynak olarak betimlenen toprağın; ekonomik faaliyetler, dil, tarih ve kültürel özellikler yönünden ortaklık gösteren insan topluluğunun bir araya gelmesiyle memlekete, yurda, vatana dönüştüğü anlaşılmaktadır. Bu çalışmada toprağın zamansız bir değer olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada incelenen halk şairleri dışındaki şairlerin de şiirlerinde toprak motifleri aranıp bulunursa, burada tespit edilen anlamlarla benzerlik gösteren kullanımlara rastlanmasının muhtemel olduğu, ayrıca daha muhtelif kullanımlara da rastlanabileceği düşünülmektedir. Bu noktada başlangıçta da sözü edildiği üzere, önemli şairlerimizi ve şiirlerinde kullandıkları benzetmelerin, metaforların ya da tamlamaların ardında yatan anlamları ortaya çıkartarak sadece toprak üzerinden değil, kullanılmış olan birçok kavram üzerinden şiirlerin incelenebileceği ve farklı sonuçlara varılabileceği görülmüştür. Söz konusu kullanımların, bilhassa halk şiirine meraklı olan ya da üzerine çalışmak isteyen bilim insanlarına fayda sağlaması amacıyla fikir oluşturması çalışmanın önemli kaidelerinden olmuştur.

Kaynakça

- Eren, M. (2010). *Van gölü havzası ölüm gelenekleri ve Türk kültür ekolojisi içerisindeki yeri*, [Yayınlanmamış doktora tezi] Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, E. ve Köktan, Y. (2018). "Dadaloğlu'nun şiirlerinde toprak teması". *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. (13), 99-109.
- Gölpınarlı, A. (1953). *Pir Sultan Abdal hayatı sanatı eserleri*. Varlık Yayınları.
- Görkem, İ. (2006). *Yeni bilgiler ışığında Dadaloğlu / bütün şiirleri* (4. Baskı). E Yayınları.
- Güngör, H. (1992). "Kayseri'de yaşayan Kazak ve Uygur Türklerinin bazı âdet ve inanışları" (ss. 7-11). *Milli Folklor Dergisi*. (514).
- İpek, M. (2013). "Kur'an'a göre insanın yaratılış hikmeti ve sorumluluğu", *Ekev Akademi Dergisi*, (57), 435-448.
- Kaderli, Z. (2004). *Deliorman (Bulgaristan) Türk sözel kültüründe geçiş törenleri*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, H., vd. (2015). *Kur'an-I Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kaya, B. A. (2009). *Halk şiirinden seçmeler*, Metropol Yayınları.
- Kaya, Ö. (2014). *Karaca Oğlan 17. yüzyıl güney vilayetleri halk hayat görüşü ve felsefesinin Karaca Oğlan'da sentezi*, Kahramanmaraş Belediyesi.
- Kuru, F. (1992). "Âşık Veysel'in dünyası", *Türk Dili Dergisi* (5) 20-23.
- Kutsi, T. (1975). *Dadaloğlu*, Tokar Yayınları.
- Mater, B. (2004). *Toprak coğrafyası*, Çantay Kitabevi.
- Oğuzcan, Ü. Y. (1971). *Dostlar beni hatırlasın* (2. Baskı). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özdemir, A. (2007). *Avşarlar ve Dadaloğlu*, Ürün Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2012). *Karacaoğlan* (2. Baskı). Akçağ Yayınevi.
- Şerif, M. (1995). *Dolunaya tül düştü*, Ürün Yayınları.
- Yağcı, Ö. (2003). *Dadaloğlu yaşamı ve bütün şiirleri*, Gün Yayıncılık.
- Yorgancı, O. (2013). *Anadolu âşıkları dizisi Dadaloğlu*, Anonim Yayınları.
- Zaman, S. (2000). *Mahzuni Şerif yaşamı, dünya görüşü, şiirleri* (3. Baskı). Toros Matbaacılık.